

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA GURBET VE NEVRES-İ KADÎM'İN GURBETİ

Şerife YALÇINKAYA¹

Özet

Gurbet, hasret ve ayrılık gibi kavramlar Divan şiirinin vazgeçilmez temalarıdır. Divanlarda gurbet teması daha çok ilahî aşk vurgusuyla "elest bezmi"nden yani ilahî sevgiliden ayrılık anlamıyla kullanılmıştır. Divan şairi için sevgiliden ayrı olmak gurbettir. Bu makalede, gurbet temasının Klasik şiirimizde vatandan ayrılık anlamıyla kullanılışı, Nevres-i Kadîm'in başta divanı olmak üzere, eserlerinden örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Gurbet, Hasret, Vatan, Ayrılık, Nevres-i Kadîm

HOMESICKNESS IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND NEVRES-I KADIM'S HOMESICKNESS

Abstract

Homesickness, longing and separation are the indispensable themes of Divan poetry. Separation in the Divans was used mostly in the sense of separation from divine love, from "bezm-i elest", that is, divine affection. For the Divan poet, being apart from a lover is longing. In this article, the use of longing in Classic Turkish literature in the sense of being away from your homeland, especially Nevres-i Kadim's the Divan, is described with the examples of his works.

Keywords: Homesickness, Longing, Homeland, Separation, Nevres-i Kadîm's Divan

¹ Doç, Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, serifeyalcinkaya@gmail.com

Gurbet, insanoğlunun yakından tanıdığı belli başlı duygulardan biridir. İnsan yaradılışının özünde var olan bu duygu, tüm dünya edebiyatları gibi, Türk edebiyatında da önemli bir temel motif olarak ilk edebî metinlerden bugüne kadar, çeşitli şekillerde ve farklı kelimelerle işlenmiştir. Sadece bu kelimelerin tespiti bile edebiyatımızda bu kelimelerle oluşturulan gurbet duygusunun yaygınlığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Orkun kitabelerinden beri Türkçede ifadesine rastladığımız "ayrılık" kavramı, daha çok ölümle gelen bir ayrılığın, uzak düşülen varlığa duyulan bir özleyişin ifadesidir (Orkun, 1987; Arat, 1986: 251-253)². Türkçenin bu ilk yazılı metinlerinden bugüne Türkçede gurbet duygusu, "uzaklık, mesafe; ayrılık" ifade eden kelimelerle verilmiştir: *ag* "ağ, bacakların aralığı" (EDPT) ~ *adin* "başka, diğer" (EDPT) ~ *adinçığı/ adınsığı* "şaşırtıcı" ~ *adırt* "mesafe" (EDPT) ~ *adin-, adış-, adil-, adıl-* "ayrılmak" (EDPT) ~ *adruk* "ayrı" (EDPT) ~ *ıdala-, ıd-* "göndermek, uzaklaştırmak" (EDPT) ~ *ıra-* "uzaklaşmak" (EDPT) ~ *ıarak, yıarak, uzak* "uzak, ayrı" (EDPT). İrak / yıarak düşülen yer ise tabîi ki *yadırgan-*'maktadır. Zaten *tat* "yabancı, fars" veya *yad* "yabancı" da bu kaynaktan kelimelerdir (Karaağaç 1993: 105).

Gurbet "gariplik, yabancılık; yabancı yerde bulunma; vatan harici yer", Arapça bir kelimedir; bu kelime ile bağlantılı olarak Arapçada iki sülâsî mücerred masdar daha vardır: *garb* ve *garâbet*. *Garb* "güneşin battığı yer; gözden kaybolma", *garâbet* "şaşılacak şey" anlamlarını taşır. Kısacası Arapçada *garb* ve *garâbet* temel kavramlarından daha sonra, gözden yokolma ve şaşılacak şey bilgilerinden *gurbet* üst kavramı ortaya çıkmış olmalıdır.

Firkat, ise fark sülâsî mücerred masdarıyla bağlantılı bir Arapça ayrılık kelimesidir. Bu kelimedede de ayrılık üst kavramı, *fark* "ayrı olma" temel kavramıyla bağlantılıdır.

Edebiyatımızda kullanılan bir başka Arapça kelime de *hecr*dir. *Hecr* veya *hicr* kelimelerinin yanında bu kelime ile ilgili iki sülâsî mücerred masdar daha vardır: *hicrân* "ayrılık; unutulmaz acı, ayrılık acısı" ve *hicret* "memleketten memlekete göç; Hz.Peygamberin Mekke'den Medineye göç etmesi".

Edebiyatımızda ayrılık duygusunu anlatmak için *cüdâ* "ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış" ve *cüdayî* "ayrılık" gibi Farsça kelimeler de kullanılmıştır.

Bu kelimelerin karşısına, Türk şiirlerinde *gurbet* temel kavramıyla bağlantılı olarak yer alan, Arapça *vasl* "kavuşma" ve *vuslat* "kavuşma" sülâsî mücerred masdarlarını ve *vasl* kelimesinden türeyen *sıla* "özlenen yer" kelimesini koyabiliriz.

İnsanoğlu, yapısı gereği kendisini şu ya da bu şekilde *gurbet* duygusunun içinde bulur. *Gurbet*, sevilen bir mekandan, bir zamandan veya sevilen bir şeyden ayrı olma demektir. *Gurbeti* yaşayan insan için özlenen şey

2 bkz. Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, I-IV, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1987: İhe-Astehe Yazıtı, s.314-315; Talas Yazıtı, s.328-329; Uyug Turan Yazıtı, s.449-451; Ulug-kem Yazıtı, s.467; Barlık Yazıtları, s.471-475; Begre Yazıtı, s.481-483; Kemçik, Cırgak Yazıtı, s.489-491; Minusink Müzesindeki bir yazıt s.505-507; Altın-Köl Yazıtı, s.511-513; Çakul Yazıtı, s.525-535; Uybat Yazıtları, s.551-557; Oya Yazıtı, s.567; Oznaçennaya Yazıtı, s.573-575; Elegeş Yazıtı, s.589-591.

biraktığı mekanda ve zamanda kalır, değişmez. Çocuğunu kaybeden ana-babaların onu hep kaybettikleri yaşta hatırlamaları gibi, vatanından ayrılan insanlar da onun, içindeki bütün unsurlarıyla birlikte, bıraktıkları halini özlerler. Bütün bu zamandan, mekandan ve sevilenden ayrılışlar, bazen ikisi, üçü içiçe, bazen ayrı ayrı, bazen de hepsi birden insanda gurbet duygusu uyandırır ve sanatçı bu temayı sanat eserlerine yansıtarak, bu yolla onunla baş etmeğe çalışır.

Klasik edebiyatımıza gurbet teması merkez alarak bakıldığında büyük bir zenginlikle karşılaşılır. Eski edebiyatımızda gurbet üç temel çerçevede karşımıza çıkmaktadır; 1. sevgiliden uzak düşme duygusu, 2. ulûhiyetten ayrılığın yarattığı gurbet duygusu, 3. vatandan ayrılığın yarattığı gurbet duygusu. Bu edebiyatta gurbet, her üç şekilde de büyük ölçüde işlenmiştir. Hatta, klasik edebiyatımızdan gurbet temasını çıkarmak pek çok eseri ve şairi, hatta bu edebiyatı yok saymakla birdir. Bu anlamda divan edebiyatı aynı zamanda bir gurbet edebiyatıdır.

Divan edebiyatında sevgiliden ayrılık *gurbettir*. Âşık da bu nedenle sevgilisi uğruna evinden barkından (*hanuman*) ayrılmış, hatta canından bile vazgeçmiş kimsedir, yani *garibdir*. Onun garipliği, ayrılıkla arkadaş olması ve bir ayrılık vadisinde (*vâdi-i hecr*) dolaşmasındandır. Sevgilisinden, daha doğrusu canından ayrılan âşık; *hasret, fûrkat, firâk, hecr, hicrân* içerisindedir. Hicran ve hasret, âşığın en büyük derdi, ızdırıp kaynağıdır. Her şeye tahammül edebilir; ama ayrılığa katlanamaz, sürekli *vuslat* arzusuyla yanar tutuşur. Gurbet motifi bu çağrışım alanları ile adeta mazmunlaşmıştır. Bu anlamda gurbet, bazı şairlerde müstakil olarak, bazı şairlerde de ulûhiyetten ayrılığın verdiği gurbet duygusuyla içiçe karşımıza çıkar. Divan şiirinde bu duyguyu vatandan ayrılıkla beraber ve bu ayrılışın bir yönü olarak kullanmak diğer kullanımlara göre nispeten daha azdır.

Eski edebiyatımızda uluhiyetten ayrılık ise dinî ve tasavvufî planda düşünülmüştür. Yaradılıştan önce bezm-i eleste bela "evet" sözü verdikten sonra dünyaya gönderilen insanoğlu âlemi bir gurbet olarak düşünmüştür. Âlem-i bekâdan, âlem-i fenâyâ göç, bir gurbettir. İşte mutasavvîf şairlerin, tasavvufu bir malzeme olarak kullananların veya sadece tasavvufî motifleri kullanan şairlerin şiirlerinde gurbet motiflerine bu kadar çok yer vermeleri bundandır.

Divan edebiyatında vatan, daha çok; insanın doğduğu yer, vatan tutmak, yerleşmek, yurt edinmek, vatan harici bulunulan yer, yuva manalarında ve hakiki anlamıyla kullanılır. Ayrıca, tasavvufî anlamda âlem-i bekâ yerine kullanılışı da vardır (Levend 1984: 604-607). Klasik edebiyatımızda, bu tema, özellikle sürgünlerle, bazen de görev nedeniyle doğduğu veya yaşadığı, daha çok kullanılan ifadesiyle doyduğu, yerden ayrılan şair veya yazarlar tarafından kullanılmıştır.

Gurbet temasını Nevres-i Kadîm Dîvânı'nda vatandan ayrı oluşun yarattığı gurbet duygusu olarak görürüz. Divan üzerinde tarafımızdan bir yüksek lisans tezi ve Hüseyin Akkaya tarafından bir doktora çalışması yapılmıştır³.

3 Bu yazı 1993 senesinde Nevres-i Kadîm Divanı başlıklı yüksek lisans tezimin hemen ardından yazılmıştı. Ardından Hüseyin Akkaya hocamız aynı divan üzerine doktora çalışması yapınca bir kenarda kaldı, söylenecek yeni sözler bulana kadar vaktini bekledi. Bazı yazılar vaktini beklemiş. Şerife Yağcı: Nevres-i Kadîm Divanı -Metin-İnceleme-,

Hüseyin Akkaya doktora çalışmasının inceleme kısmında, Nevres-i Kadîm Divanında gurbet temasının işlenişine değinirken Nevres'in gurbeti vatandan ayrılık olarak gördüğüne işaret etmiş ve temayı beyit örnekleriyle açıklamıştır (Akkaya 1996: 87-91)

Nevres-i Kadîm (ö. 1175/ 1762), ömrü azilden azile, sürgünden sürgüne geçmiş bir XVIII. yüzyıl Dîvân şairidir. Nevres-i Kadîm hakkında Ömer Faruk Akün'ün kurduğu sağlam biyografi, eserleri üzerine çalışmalar arttıkça metinlerle bir kez daha teyid edilmektedir. Şairin Türkçe Dîvân'ı dışında, Farsça Dîvânı, Gazve-i Bedr adlı bir mesnevisi, büyük bir kısmı şairin sürgün yıllarında yazdığı mektuplardan oluşan Münşeât'ı, Lugaz Risâlesi, Tebriz'in İstirdâdına Dâir adıyla tanınan bir başka risâlesi, Mebaligü'l-hikem adlı Abdullah el-Ensarî'nin Makâlât adlı eserinin tercümesi ve Tarih-i Cihangir Şah adında bir tercüme eseri de bulunmaktadır (Akün 1964: 228-231). Nevres'in bu eserlerinden özellikle Farsça Dîvân'ı, Münşeât'ı ve Mebâligü'l-hikem adlı eserinin mukaddimesi, şairdeki gurbet duygusunun aranabileceği diğer önemli eserlerdir.

Nevres-i Kadîm Dîvânı'nda gurbet, adeta Nevres'in hayat hikayesiyle birleşmiş bir şekilde karşımıza çıkar. Bu dîvân, Dîvân Edebiyatında insanın, toplumun ve şahsiyetin yer almadığı gibi iddialara verilecek cevaplarla doludur. Nevres'in hayatı bir gurbet macerası gibidir. Nevres Dîvânı'nda gurbeti anlamak için şairin hayat hikayesine baş vurmak gerekir (Akün 1964: 228, 231; Yağcı 1993; Akkaya 1995; Akkaya: 2007).

Nevres, Kerkük'te doğmasına rağmen ömrünün en güzel yıllarını geçirdiği, ailesinin ve dostlarının olduğu İstanbul'a derinden bir sevgiyle bağlanmış ve şiirlerinde gönülden bağlı olduğu bu şehirden ayrı kalışının acısını dile getirmiştir. İstanbul, tabii güzelliği, camileri, mescitleri, hamamları ve her türlü eğlenceleriyle ilim ve hüner sahiplerine sınıllacak bir yerdir. Ayrıca, pâ-yı tahttır. Bütün bu özelliklere haiz olan bu şehri özlemek ve orada yaşamak istemek, bir çok divan şairi gibi Nevres-i Kadîm için de önemlidir.

Nevres'in yaşadığı XVIII. yüzyıl, artık XVII. yüzyılda başlayan iç huzursuzluğun büyük ölçüde arttığı bir dönemdir. Şair, makam ve memuriyetlerin para ile satın alındığı, adam kayırma ve rüşvetin alıp yürüdüğü bir ortamda yaşamaktadır. Yakın olduğu kişilerin iktidardan düştüğü zamanlarda gözden düşer, azledilir, sürgüne gönderilir, bu kişilerin önemli görevlere gelmeleriyle kurtuluş ümidine kapılır. Nevres'de gurbet duygusunu ifade ederken aynı zamanda çağının bir insanı ve toplumunun bir gözlemcisi konumundadır⁴.

Asıl adı Abdürrezzak olan Nevres'in kesin doğum tarihi bilinmemektedir. Bununla beraber, şairin Farsça Divanı üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Adem Karadere (1999), şairin;

عمر پنجاه زیان کرد تو ای خواجه همین پنج بین ده بشمر پانزده جو بیست بگو

4 Divan şairinin eserinin toplumun akislerini taşıması ve çağın ve toplumun görüntüsünün eserden çıkarılabilmesi ile ilgili olarak modelimizi Tunca Kortantamer'in Nev'izâde Atayî, Nâbî ve Nedim hakkındaki yazılarından aldık. Bkz. Tunca Kortantamer (1983), "17.Yüzyıl Şairi Atâyî'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", Tarih İncelemeleri Dergisi I, s.61-105; Kortantamer (1984), "Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi", Tarih İncelemeleri Dergisi II, s.83-116; Kortantamer (1985), "Nedîm'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi IV, s.20-59.

Ömr-i pencâh ziyân kerd tu ey hâce hemîn

Penc bîn deh beşmûr panzdeh cû bist be-gû

(FD: 72, G-63)

Beyitinden yola çıkarak şâirin doğum tarihini H.1095 olarak verir. Beyiti Türkçeye şu şekilde aktarabiliriz: Ey Hoca, 50'yi ziyan ettin. Beşi gör, 10'u say, 15'i ara, 20 söyle. Bu beyite göre hesap edersek tezde verilen tarih tutar. Bu bilgiye göre Nevres-i Kadîm'in doğum tarihi ihtiyat kaydıyla H. 1095 / M. 1683-1684 olarak kabul edilebilir. Bu bilgi ile Nevres'in 80 yıl yaşadığı anlaşılmaktadır.

Kerkük'te doğmuştur. I. Mahmud ve III. Mustafa zamanlarının ünlü şair ve münşisidir. Babasının adı kaynaklarda, Abdullah ve Mehmed olarak iki ayrı şekilde geçmektedir. Şaire, XIX. yüzyılda yaşayan Osman Nevres'den ayırmak için, daha sonraları Nevres-i Kadîm denmiştir.

Nevres'in hayatı hakkındaki bilgiler, Hekimoğlu Ali Paşa'ya intisabına kadar yok denecek kadar azdır. Nevres, Hekimoğlu Ali Paşanın şarktaki serdarlık ve valilik gibi memuriyetleri sırasında kâtiplik göreviyle onun yanında bulunmuştur. Hekimoğlu seraskerliğe atanınca, onunla birlikte Tebriz seferine katılmış (H.1143 / M.1731); hatta, bu seferdeki izlenimlerini bir risale şeklinde yazıya geçirmiştir. Hekimoğlu Ali Paşanın sadaret makamına getirilişi ile (H.1144 yılının Zilkadesi ortaları / M. 1732 Mayıs) onun hâfız-ı kütûbu olarak İstanbul'a gelen Nevres, Ali Paşanın muhîti sayesinde önemli ilişkiler kurmuş, bu arada Kazasker Hoca-zâde Abdullah Efendiye de damat olmuştur.

Münşeat'ından edinilen bilgiye göre Nevres'e, Hekimoğlu'nun sarayında, Şeyh Sâdî'nin bir kasidesine yaptığı Farsça tahmisini Şeyhülislam İshak Efendiye sunması üzerine, müderrislik verilmiştir. Bir süre sonra tedris mesleğini terk edip kadılığa intisab eden ve Bosna kadılığına tayin olunan Nevres, bu görevinde fazla kalamamış, azledilmiştir. Yine Münşeat'ından edinilen bilgilere göre şair, bu azli müteakip beş yıl geçim sıkıntısı çekmiştir. Nevres'in bu dönemlerinde bir ara, Üsküdar Mahkemesi nâipliği yaptığı da bilinmektedir.

Şair hâmisî Hekimoğlu Ali Paşa ikinci defa sadrazam olunca ona sunduğu bir tarih kasidesiyle (H.1155 / M.1742) ondan Bosna kadılığı gibi mevkiine uygun bir mansıp dilemiş ve o sıralar reisü'l-küttab olan Râgıb Efendinin de bu iş için desteğini beklemiştir:

İmdâd-ı Re'is Râgıb Efendiyle efendim

Biçârene mansıb verilen Bosna-serâdur

(ND, K-12, s.71, b.42)

Şair, kısa bir süre Bosna kadılığı yapar; fakat, devlet büyüklerini hicvetme alışkanlığında olan şair, bu alışkanlığından dolayı olmalı, bir ara Sadrazam Tiryaki Mehmed Paşanın hışmına uğrar ve bir müddet evine kapanmak zorunda kalır. Bu olay nedeniyle Tiryaki Mehmet Paşaya affını isteyen bir tarih kasidesi sunar (1159-1160). Nevres, bu şiirde affedilmek için Mehmed Paşaya niyazda bulunur ve yaptıkları için de özür diler:

Afv eyle bizi Hazret-i Allâh için olsun

Peygambere bağışla bu isyânum efendim

Bir dahı eğer semt-i muhâlifde bulursan

Ver hançerüne su yerine kanum efendim

(ND, K-20, s.102, b.17-18)

Nevres, sıkıntılarla geçen bu beş yılın sonunda Tokat'a kadı olarak tayin edilmiştir. Şairin H.1160 (M.!747) yılının ikinci yarısında Tokat'ta bulunduğunu, Firârîzâde Abdullah Efendinin sadrazam ve Nâilî Abdullah Efendi'nin de reisü'l-küttâb olmalarına dair söylediği tarihlerden öğrenmekteyiz.

Niçün terk etdin İstanbulı gitdin semt-i Tokat'a

Düşüp sahrâlara mânende-i gûl-ı beyâbânî

(ND, K-14, s.77, b.31)

Bir beşîr-i hoş-hacer Tokat'a İstanbuldan

Geldi bir müjdeyle kim mest etdi tab'-ı mâ'ili

(ND, T-62, s.192, b.1)

Çok geçmeden Tokat kadılığından da azl olunan şair, bu kez Filibe kadılığına tayin edilmiştir. bununla beraber Nevres'in bu görevi de uzun sürmemiş, H.1162 (M.1749) yılının ortalarında azledilerek bir ara Edirne'ye, sonra I. Mahmud'un fermanı ile Girit'te Resmo'ya sürgüne yollanmıştır.

Nevres'in kendi ifadelerine göre bu sürgünün sebebi bazı kişilerin, devlet ricalini hicvettiği şeklindeki isnat ve iftiralarıdır. Bununla birlikte şairin bazı divan nüshalarının sonunda yer alan şiirlerinden hicve meraklı olduğu anlaşılmaktadır.

Nevres bu aziller ve sürgünler esnasında Sultan I.Mahmud'a çeşitli vesilelerle kasideler sunmuş ve bu kasideler vasıtasıyla içinde bulunduğu durumu nakletmiştir. Nevres'in I. Mahmud'a sunduğu kasidelerin en belirgin özelliği, kasidelerin tümünde şairin hükümdara ondan beklediği vasıflarla seslenmesidir.

Nevres, I.Mahmud'a sunduğu beş kasidesinde de hükümdarı; adalet, asayiş sağlama, cömertlik, lutf, kerem ve merhamet sahibi oluş gibi vasıflarla metheder. Bu vasıflar aynı zamanda Nevres'in kendisiyle ilgili olarak, I.Mahmud'dan beklediği özelliklerdir. Hatta şair bunu kasidelerinin fahriye bölümlerinde açıkça ifade eder.

Râşid, Vehbî ve Râgıb gibi şairlerle hüner yarıştıramayacağını, onların şiir kabiliyetlerine erişemeyeceğini söyler. Nevres'e göre onların her biri nazım mülkünün bir sultanıdır ve mânâyı fermanına bağlamıştır. Nevres, bütün bu

girişten sonra, onlar gibi bahtiyar olduğu takdirde, kendisine uygun şartların verilmesiyle onlardan daha üstün olabileceğini belirtir:

Râşid u Vehbî u Râgıb ile da'vî eylemem

Ben erişmem anların tab'-ı güher-efşânına

Anların her biri bir sultân-ı mülk-i nazmdır

Her biri ma'nâyı münkâd eylemiş fermânına

Gerçi anlar gibi ben de olsa idim kâm-yâb

Gam tasallut etmeseydi tab'ımın dâmânına

Ya eğer bir rütbem olsaydı safâ-yı bâl ile

Mümkün olsaydı terakkî kadrüm isti'lânına

Öğredeydüm anlara dahı suhen-gûluk nedür

Nice san'at göstereydüm âlemün Sahbân'ına

(ND, K-2, s. 30-31, b.35-39)

Sonra da belki şiirinin ve gurbette geçen hayatının özetini veren bir beyit söyler:

Neyleyüm hâricde ancak bu kadar mümkün olur

Tab'ımın tahsîn yine bu mertebe cevânına

(ND, K-2, s.31, b.40)

Nevres'in I.Mahmud'a sunduğu kasidelerden belki de en ilginçlerinden biri şairin "fahriye-i küstahâne" adını verdiği kasidesidir. Şair, klasik kaside formunun dışında, kasidesine fahriye ile başlar, şiirini ve şairliğini Nef'îyâne bir edâ ile över:

Benem o şâ'ir-i kudsî-mizâc u Isî-dem

Ki mürdeî ebedî cân bulur dem urursam

(ND, K-3, s.32, b.1)

Sonra da beklediği ama göremediği davranışlar için, I. Mahmud'a bunları görüyormuşçasına teşekkür eder, adeta onunla alay eder:

Ale'l-husûs benüm gibi bir za'îfe senin

Hesâb olunmaz eğer lutfunı beyan itsem

(ND, K-3, s.34, b.35)

Şair, İstanbul'u gemi ile terk etmesinin ardından bir süre Sakız'da kalmış ve daha sonra üç ay süren bir yolculuğun ardından Resmo'ya varmıştır (H.1163 / M.1749). Nevres, Resmo'da kaldığı altı ay içinde çeşitli devlet büyüklerine müracaâtlarda bulunduysa da cevap alamamıştır. Şair, Resmo'da çektiği sıkıntıları da şiirlerinde dile getirmiştir:

Hâtıra geldikçe Resmo'da yakar Nevres beni

İtdiğim sohbetler İstanbul'da ihvân ile

(ND, G-120, s.284, b.7)

III. Osman'ın cülûsuyla sürgün yeri Bursa olarak değiştirilen şair, kendisine İstanbul'da kalma ihtimali olduğunu söyleyen bazı devlet ricalinin tavsiyelerine uyarak İstanbul'a gelir (H.1168 Receb ayı sonları / M.1755 Mayıs) .

Bu sırada üçüncü kez sadrazam olan Hekimoğlu'nun ve devrin şeyhülislamı Abdullah Vassaf Efendi'nin yardımlarıyla İstanbul'da kalması için gerekli işlemler yapılırken bazı saray mensuplarının işi karışırması ve o sırada Hekimoğlu'nun da azledilmesi sonunda şair, bir iki gün kaldığı İstanbul'u ve ailesini terk ederek Bursa'ya gitmek zorunda kalmıştır. Şair, bu heyecanlı ve bekleyiş dolu günlerin hikayesini Mebaligü'l-hikem adlı eserinin mukaddimesinde anlatır.

Nevres Bursa'ya gelişinin ilk ayından itibaren çeşitli kişilerden affı için çalışmalarını istemiş, Bahir Mustafa Paşanın sadarete gelmesinden, Dürrizade Mustafa Efendinin Rumeli kazaskeri olmasından ümitlenerek onların yardımı için müracaatlarda bulunmuştur. Nevres, Sadrazam Mustafa Paşaya sunduğu iki kasidesinde de "şikayet ez gam-ı gurbet-i hod" (gurbet gamından şikayet) bölümüne yer vermiş ve halini beyan ederek ondan yardım beklemiştir. Bunlardan ilkinde gurbette çektiklerinden bahseden şair, bütün bunlar için feleği suçlar. Şairin bağırını ayrılık gecesinde bir mum gibi yakan da, ona göğsünü parçalatan da felektir:

Neler çekdim düşelden gurbete çarh-ı sitemgerden

Neler itmekde el'ân sorma baht-ı nâ-be-sâmânı

Bana şem'-i şeb-i hicrân yerine tutdı sultanım

Kazâ-yı sînem üzre yakdığı dâğ-ı fîrûzânı

Çeküp ser-pençe-i âlâm-ı gurbet rûz-ı hasretle

Yetirdi kûşe-i dâmânıma çâk-ı girîbânı

(ND, K-17, s.90, b.72-74)

Gurbetin soğuk nefesi şairin aklını ve canını almıştır; çare, içkinin vereceği sarhoşluktur. Felek eziyet etmeğe alışkıdır; o hüner ve bilgi sahibi olanları hep hayrete esir eder:

Dimâg u cânımı dem-serdi-i gurbet tamâm itdi

Yetişdir âb-ı yâkûtı tolaşdır câm-ı mercânı

Sipihrin âdeti cevri ü cefâdır hod müdâm eyler

Esîr-i hayret erbâb-ı hüner ashâb-ı irfânı

(ND, K-17, s.91, b.78-79)

Feleğin düşmanlığı şair için irfanının bir ispatıdır. Ona göre dünyada hüner sahiplerinin şan ve büyüklüğünü feleğin düşmanlığı arttırır. Yine de bir gün felek gözyaşlarına acıyacak ve kendisini gurbetten kurtaracaktır:

Benüm isbât eder irfânımı düşmenliği çarhın

Hünermeydân-ı dehrin böyle artar rif'at ü şânı

Sirişk-i dîde-i hûn-pâşuma rahm eyler elbette

Komaz gurbetde bu âvâre-i ber-geşte sâmânı

(ND, K-17, s.91, b.80-81)

Şair, gurbet tuzağındadır, rahatı yoktur. Bu nedenle ah etmekte ve kimsede huzur bırakmamaktadır:

Nice teng itmesün dünyâyı halkın başına âhım

Değildir kâr-ı sehl ârâmğâhum dâr-ı gurbetdir

(ND, K-18, s.95, b.47)

Nevres yıllardır gurbet zindanındadır. O, ayrılığın dermansız derdine esirdir ve kanlı gözyaşları dökmektedir:

Bilürsün sen benim bir sâhib-i hasret-keşüm vardır

Ki kaç yıldır yeri künc-i mihen zindân-ı gurbetdir

Esîr-i derd-i bi-dermân-ı hicrân Nevres-i giryân

Zamânlar oldu kim hûnâbe-rîz-i eşk-i gurbetdir

(ND, K-18, s.95, b.55-56)

Uzun zamandır dostlarından ve ailesinden ayrı olan şair, gam külhanını mekan, itibarsızlık köşesini mesken edinmiştir:

Zamânlar oldu ehlümden ıyâlimden cüdâ düşdüm

Mekânım külhân-ı gam meskenüm künc-i mezelletdir

(ND, K-18, s.97, b.87)

Şaire göre gurbet dertlerinin sonu yoktur; fakat onu en çok perişan eden geçim derdidir. Nevres, o anda bütün dertlerinin çaresi olarak Sadrazam Mustafa Paşa'yı görür ve ondan ihsan ve lütûf beklediğini belirtir. Sonra da şikayetlerini, bilgi ve hüner sahiplerinin başına ne geldiyse şikayetten geldiğini söyleyerek bitirir:

Eğerçe derd ü dâğ-ı gurbete hadd u nihâyet yok

Beni illâ perîşân eyleyen fikr-i ma'îşetdir

Ümîd-i lutf eder senden efendim yüz hacâletle

Gönül âvîze-i dâmân-ı ihsân u inâyetdir

Iraklara düşer serv-i bülendin sâyesi ekser

Bu bir köhne meseldir da'vî-i ihsâna hüccetdir

Yeter Nevres şikâyet şive-i baht-ı sitem-kerden

Ma'ârif ehlini vîrân eden hep bu şikâyetdir

(ND, K-18, s.83, b.97-98)

Bursa'da kaldığı üçüncü sene III.Mustafa'nın tahta geçmesiyle tekrar kurtuluş ümidine kapılan şair, Râgıb Paşa ve Çelebizade Asım Efendiye arzuhaller gönderir, yeni padişaha da bir cülûs kasidesi sunar. Bu kaside aynı zamanda bir "şikâyet ez gam-ı gurbet-i hod" da içerir.

Nevres, bu şiiire Bursa şehrinde sürgün iken yaşadığı olayları anlatarak başlangıç yapar. Bu sırada bütün kurtuluş ümitlerini yitiren şair, acı çekmektedir. Aylayıp inlemeleri o derece çoktur ki, oç alma adeti olan felek bile bulutlarıyla onun haline ağlamaktadır:

Bursa şehrinde giriftâr-ı kemend-i nefy idim

Olmışıdı münkati' ser-rişte-i fikr-i rehâ

Şiddet-i dem-serdî-i dimâh-ı gam-kâr eyleyip

Almışıdı cismimi teb-lerze-i renc ü anâ

Şöyle ağlar âh ederdim kim siphr-i kine-cû

Tolanıp etrâfımı ebr ile ağlardı bana

(ND, K-7, s. 46, b.1-3)

Şair bir gün yolunun bir sahraya düştüğünü söyleyerek konuya girer. Orada oturan bir grup görür. Bu kişiler her türlü gamdan azattır. Onlardan birine bu güzel ve mutlu meclisin toplanma sebebini sorar, onlardan biri de III. Mustafa'nın tahta geçtiğini söylerler. Şair tekrar kurtuluş ümidine kapılır.

Sekiz yıldır gurbette olduğunu, evlat hasretiyle acılara ve gurbet derdine mübtela hale geldiğini belirtir. Bunca yıl feryad etmesine rağmen kimse ona imdat etmemiş, deva umdukça derdi artmıştır. Umudu ikbal yıldızlarına süs olacak III. Mustafa'dır:

Gurbet illerde sekiz yıl hasret-i evlâd ile

Mihnet u kürbet gam-ı eyyâma oldım mübtelâ

Bunca feryâd eyledim bir kimse imdâd itmedi

Derdim efzân oldu umdukça etibbâdan devâ

Nâgehân zât-ı şeîfinle serir-i saltanat

Buldı ziyet kevkeb-i ikbâle geldi ibhâle

(ND, K-7, s.49, b.45-47)

Nevres, bu beyitlerin ardından III.Mustafa'yı ihsan ve şefkat sahibi oluş gibi özellikleriyle metheder ve onun için dua eder:

Hızr-ı ihsânın yetişdi âkîbet feryâdına

Hem bana hem çok garîbe şefkat etdin hüsrevâ

Hak Ta'âlâ ömrini ikbâl ile efvân edip

Şâhlar fermân-ber olsun sana tâ rûz-ı cezâ

(ND, K-7, s.49, b.48-49)

Ardından da sözü kendisine getirir, padişahı iyice methedemediğini, bunun sebebinin de on yıl önce Filibe'den azlinin kendisinde yarattığı kötü durum olduğunu söyler. Gurbette çektiklerini ve gurbette olmasa yapabileceklerini anlatır:

On yıl olmuş Filibe'den azlim şu'ûrum kalmamış

Yohsa vasf-ı zâtını ben böyle etmezdim edâ

Rûzigârın gadri ahvâlim perîşân itdi yek

El verürse âh bir cem'iyyet-hâtır bana

Tengnâ-yı azlden mahrec bulursam eylerim

Göklere âvîze-i manzûme-i medh ü senâ

(ND, K-7, s.49-50, b.50-52)

Nihayet affedilen Nevres (H.1171 rebiü'l-evvel ortaları = I. kânun / M.1757) otuz üç ay kaldığı Bursa'dan İstanbul'a dönüşünde Râgıb Paşa tarafından Kütahya kadılığına tayin edilmiştir(H.1171 II. kânun / M.1758 Şubat). Nevres'in Kütahya kadılığı sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın da orada vali olarak bulunduğu; hatta, Hekimoğlu'nun vefatı üzerine Nevres'in hâmisinin cenazesinin İstanbul'a naklinde hazır bulunduğu da bilinmektedir.

Nevres'in Kütahya kadılığı da uzun sürmemiştir. Bir süre sonra azledilen şair, İstanbul'da hasta bir şekilde günlerini geçirirken tekrar Bursa'ya sürgün edilmiştir (H.12 Şevval H.1175 / M. 6 Mayıs 1762). Şair bu sürgünün ardından bir kaç gün yaşayabilmiş ve Bursa'da vefat etmiştir (H.1175 / M.1762).

Nevres Divan'ında gurbet temasının, Divanda çok az yer tutan muamma, lugaz, rubaî, kıt'a ve müfredler bir yana bırakılırsa, kaside ve tarihlerde farklı, musammat ve gazellerde farklı iki tür işlenişle karşılaşırız.

Örneklere de görüldüğü gibi, Nevres'in hayat hikayesi, dolayısıyla da gurbet macerası, özellikle kaside ve tarihleriyle çok rahat takip edilebilmektedir. Şairin kasidelerini sunduğu devlet adamları ve bu kişilere sunduğu kaside sayıları bile, o kişilerin gurbetten kurtulabilmesi için, ona yardım edebilme güçleriyle yakından ilgilidir. Nevres-i Kadim, I. Mahmud'a (5 kaside), III. Mustafa'ya (1 kaside), Hekimoğlu Ali Paşa'ya (5 kaside), Firârî-zâde Abdullah Paşa'ya (4 kaside), Bahir Mustafa Paşa'ya (2 kaside), Devetdâr Mehmed Paşa'ya (2 kaside), Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye (2 kaside), Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye (1 kaside), Çelebi-zade Asım Efendi'ye (1 kaside), Râgıb Paşa'ya (1 kaside) ve Tiryaki Mehmed Paşa'ya (1 kaside) kaside sunmuştur. Bu kasidelerin bazıları tarih kasidesidir.

Nevres, kaside nazım şeklini bir anlamda manzum mektup gibi kullanır. Nevres Divanı'ndaki, naat olan bir kaside bir yana bırakılırsa, yirmi beş kasidenin hemen hepsinde, şu ya da bu oranda, Nevres'le, gurbet acılarıyla ve gurbetten kurtulma çabalarıyla karşılaşırız. Nevres'in kasideleri adeta hayatının, acılarının, yardım arayışlarının ve tarihî olayların birer özetidir. Onun kasidelerinde hem padişahların cülûslarını, sadrazamların, şeyhülislamların, defterdarların göreve getirilişlerini, hem de onların göreve getirilişiyle kendisinde her dem yeniden tazelenen sürgünden kurtuluş ümidini bulmak mümkündür. Nevres'in tarihlerinde de, çeşitli imar faaliyetleri için yazdıklarının dışında, benzer bir yaklaşım tarzı dikkati çekmektedir.

Nevres'in musammat ve gazellerinde gurbet teması bir başka üslupta karşımıza çıkar. Şair, vatandan ayrı oluşun yarattığı ruh halini, şahsî hayatın anlatılmasına müsait olmadığı iddia edilen gazellere bile, büyük bir başarıyla sokmayı bilmiştir. Divan'daki musammat ve gazellerin, kaside ve tarihlerden ayrıldığı temel nokta şiir süzgecinden geçmiş olmalarıdır. Bu şiirler daha yoğun ve daha duygu doludur.

Nevres Divan'ında belki de en başarılı şiirlerden biri şairin müstakil olarak gurbet temasını işlediği terkiib-i bendidir. Terkiib-i bend-i ciger-sûz adıyla meşhur bu şiir, sekizer beyitten oluşan yedi bent halinde kurulmuştur.

Şiir sakiye seslenişle başlar. Gurbetin verdiği gama tahammül şarapta aranır:

Şarâbı sen bana ver sâkîyâ gamım vardır

Serimde derd-i humâr-ı dem-â-demim vardır

Mürvet eyle yetiş bir tolyla ol yârim

Şu gurbet içre ne yârüm ne hem-demim vardır

Helâk-ı şîve-i nâ-sâz-ı gurbetim sâkî

Ayak-daş ol bana lutf eyle mâtemim vardır

(ND, M-2, bend 1, s.212, b.1-3)

Gurbette kimsesiz kalan şair, kurduğu mecliste ciğerini meze, gözyaşını badem yapar ve gamını da dert ortağı kabul eder:

Ciğer kebâbı mezem gözlerüm yaşı bâdem

Benim de böylece bir âlemim demim vardır

Götüremez deme ritl-ı girân sun ey sâkî

Yanımda gam gibi kuvvetli âdemüm vardır

(ND, M-2, bend 1, s.212, b. 4,5)

İlk bentte böyle bir içki meclisi tablosu çizen şair, ikinci bentte ise isyan halindedir. Talihten yakınmalarla dolu bu bentte şairin vatandan ayrı oluşunun acısı son noktada verilir:

Vatan vatan der iken gurbet ellere saldı

Siyâh kâse-i gerdûn u tâli'-i vâûn

Ne baht imiş şu benim baht-ı nâ-be-sâmânım

Ki hâl-i zârımı gitdikçe etdi diğer-gûn

(ND, M-2, bend 2, s.212-213, b.2,3)

Şiirin üçüncü bendi vatandan ayrılmanın zorluğu üzerine kurulmuştur. Gurbete tahammülsüzlük bu bentte son mertebede verilir:

Ne müşkîl imiş ilâhî vatandan ayrılmak

Ne imiş anladım ervâh-ı tenden ayrılmak

Cezândur çeke ey andelîb-i dil sana

Ne lâzım idi o gül-pîrehenden ayrılmak

Hayâtı neyleyeyim mihnet-i cüdâyiyle

Sitem değil mi hezâra çemenden ayrılmak

...

Gönül safâya erer mi aceb mihen diyerek

Şu gurbet elde kalur mı vatan vatan diyerek

(ND, M-2, bend 3, s. 213, b.1-3,8)

Nevres, dördüncü bentte geçmiş güzel günlere değinir. İstanbul'da sevdikleri ile geçirdiği günleri hatırlar ve bu günlere duyduğu özlemi anlatır. Ardından da gurbete sürgün haberini alışı ve bu haberin kendisinde yarattığı olumsuz etkileri dile getirir:

Kanı o dem ki enîs-i fûrûş-ı vuslat idim

O mâh-rûy ile hem-hâbe-i ferâgat idim

...

Kanı o dem ki Sitanbul'un âhüvânı ile

Refîk-i bâde vü hem-dest-i deşt-i ülfet idim

Ziyâde çekmişidim gurbetin gamın evvel

Lisâna almağa gurbet ilini hasret idim

(ND, M-2, bend 4, s.214, b.1,3,4)

Nevres'in bu şiiri ne zaman ve nerede yazdığı hakkında bir bilgimiz olmamasına rağmen özellikle dördüncü bend, bizde bu şiirin şairin ömrünün sonlarına doğru, büyük bir ihtimalle de son Bursa sürgünü esnasında yazılmış olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Şairin gurbet gamını önceleri yeterince çektiğini söylemesi bu düşüncemizi teyit eden beyitlerdir.

Beşinci bent gurbette çekilen acılara bir dönüş bendidir. Bu bentte şair aranıp sorulmamaktan, gurbet elde yalnız kalmaktan yakınır, sevdiklerini vefasızlıkla suçlar:

Diyâr-ı gurbete çıkdım çıkalı sultânım

Kederden olmadı âsûde kalb-i vîrânım

...

Misâl-i halka-yı der kaldı gözlerim yolda

Peyâm-ı sıhhatine muntazır olup canım

Ne hâl-i zârımı sordun ne gönlümi aldın

Seninle böyle mi olmuşdu ahd ü peymânım

...

Aceb mürüvveti yok dil-rübâ imişsin sen

Âsûdegîm hele pek bî-vefâ imişsin sen

(ND, M-2, bend 5, s.214-215, b.1,4,5,8)

Bütün bu sitemler altıncı bentte de devam eder; fakat bu kez şair, şikayetlerini gurbetin kendisini düşürdüğü durumları tasvirle birlikte verir. Sevgiliden ayrılık, gurbet acısının en dayanılmaz yanlarından biri olarak şairi perişan eder:

Kaşun gibi belimi bükdi şiddet-i hicrân

Gözün gibi beni dil-haste etdi devr-i zamân

Dağıtdı aklımı zülfün gibi perişânlık

Uçurdu rahâtımı fikrin ey şeh-i hûbân

...

Ne nâme yazdın u ne bir peyâm gönderdin

Netîce itmedin icrâ-yı hakk-ı ni'met u nân

Bizim de hiç dimedin bir garîbimiz vardır

Aceb ne yaptı ne işler o haste-i hicrân

(ND, M-2, bend 6, s. 215, b.1,2,5,6)

Şirin son bendi adeta bir dua formu taşır. Şair, bu bentte gurbetten kurtulmak için Allah'a yakarır:

İlâhî tâbekey etsin bu âh-ı âteş-bâr

Süruş-ı âlem-i bâlâyı cândan bî-zâr

...

Garîb Nevres'i vârâste eyle gurbetden

Koma o bî-kesi bend-i firâkda nâ-çâr

Yetişdür ol mehe bir gün mukaddem ol zârı

Yetişmesin yetişir çarha nâle vü zârı

(ND, M-2, bend 7, s.215-216, b.1,7,8)

Nevres'in gazellerinin de hayatından izler taşıdığına ve gurbet acılarının bu şiirlerde de kendisini gösterdiğine yukarıda değinmiştik. Nevres'in kaside ve tarihlerine göre az sayıda gazeli bulunmaktadır. Bununla birlikte özellikle gurbet temasını işleyen gazeller Farsça Divanı'nda da dikkati çekmektedirler. Şairin Farsça Divanında vatan redifli bir gazel yer almaktadır (FD: 70, G-58):

و ای بر حال غریبی کش بود در چین وطن	شد دل آواره را آن کاکل مشکین وطن
کس مبادا همچو من آواره چندین وطن	هم ز جان دورم هم از دل هم ز جانان هم ز خود
غربتی ناچار در ضمن است آه از این وطن	بر زمین بایت نمانند و برانند از جهان
همتی ای بخت بد تا خانه زین زین وطن	در وطن زندانیان را موی غربت جنت است
تا شود مشتاقان اخوان هم به تو شیرین وطن	بایدت نوریس چو زنبور عسل غربت گزید

Başka bir Farsça gazelinde ise, Nevres, gurbet acısını şöyle dile getirmiştir:

نظر بر آتش من جنت است نار خلیل	به دوزخ غم غربت فتاده ام نوریس
--------------------------------	--------------------------------

Be dûzah-ı gam-ı gurbet fütâdeem Nevres

Nazar ber âteş-i men cennet est nâr-ı Halîl

(FD: 63, G-43)

(Ey Nevres, gurbet gamının cehennemine düştüm. Halil'in (Hz. İbrahim) ateşi, benim ateşimin yanında cennettir.)

Bir çok gazelinde İstanbul'a ve İstanbul'daki dostlarına hasret duyduğu hasreti anlatan Nevres, Kerküklü olmasına rağmen İstanbul'u vatanı olarak benimser ve bazı beyitlerinde de bunu dile getirir:

Terk-i vatan ferâgat-i mâl ü menâil idip

Nevres Sitanbul'ı giderek mesken eyledim

(ND, G-77, s.261, b.5)

Nevres, gazellerinde gurbete düşüşünü, gurbette çektiklerini ve sıla özlemini dile getirirken zaman zaman eleştirilerde ve sitemlerde de bulunur. Şair kimi zaman kendisine merhamet etmeyen sultandan, kimi zaman kendisini aramayan dostlarından, sevdiklerinden yakınır:

Ne gam-ı gurbet ne derd ü dâğ-ı hicrân ağıladır

Dâr-ı gurbetde beni nisyân-ı ihvân ağladır

Ey beni gark-ı sirişk-i hasret-i cânân iden

Hazır ol bir dem gelir devrân sana kan ağladır

Kime hâlin ağlasın dünyâda bilmem Nevresâ

Şol garîb-i bî-ser ü pâyı ki sultân ağladır

(ND, G-44, s.244-245, b.1,2,7)

Nevres Divanı'nda gurbet konulu gazeller arasında en fazla dikkat çekenlerden biri -şeb-i firâk redifli olanıdır. Şair, güçlü bir ses içeren bu redifin anlam taşıyıcılığı sayesinde her beyite ayrılık gecesi kavramını ve ayrılık gecesi çekilen ızdırapları başarıyla sokmuştur:

Gün görmedim felekde peyâpey şeb-i firâk

Ta cünd-i rûz-ı mihnet u tâkey şeb-i firâk

Tahmîl-i uhde-i kalem et hâl-i gurbeti

Nevres ziyâde eyler eser ney şeb-i firâk

(ND, G-61, s.253, b.1,8)

Şair için gurbette geçen günler acı bir bekleyiş doludur. Her an sürgünden kurtuluş mücadelesi veren, bunun için müracaatlarda bulunan şairin içinde intizâr ateşi yanmaktadır:

Dilde cûş-ı âteş-i sevdâ-yı nûr-ı intizâr

Canda fikr-i bezm-i vuslat serde derd-i intizâr

Çâr-sû-yı ârzû-yı sîne germ-â-germ olup

Gör ne âteş yakdı dilde âh-ı serv-i intizâr

Dâmen-i cevşen-bedûş-ı sabra eyle ilticâ

İşte Nevres geldi hengâm-ı neberd-i intizâr

(ND, G-25, s.234, b.1,2,5)

Azil ve sürgünlerden bu kadar şikâyetçi olan şair, sürgüne düşüş nedeninin dili olduğunu bilmektedir:

Hezâra söylemesinden olur kafes mahbes

Ko etsin eyleyebildikçe gonca habs-i nefes

Senin ki dâmen-i esbâba intisâbın yok

Şikâyet eyleme takdîrden abes Nevres

(ND, G-57, s.251, b.1,5)

Nevres bazen de hayat hikayesini gazele tam anlamıyla sokar. Resmo'da çektiği acıları, İstanbul'a duyduğu özlemi, kurtuluş için çare arayışlarını, ferman ile gurbete düşmesini anlatır:

Gönlümi ürküttdi hattın çıkdı gitdi gelmedi

Düşmesin bir kimse yârab gurbete fermân ile

Eşk-i hasret dâğ-ı mihnet çok cefâ çok derd çok

Devlet-i gamda neyim eksik bu serv sâ mân ile

Küşte-i hecr-i leb-i la'l oldıgum arz eylesem

Yâre bir gam-nâme tahrîr etsem ammâ kân ile

Hâtıra geldükçe Resmo'da yakar Nevres beni

Etdüğüm sohbetler İstanbul'da ihvân ile

(ND, G-120, s.284, b.4-7)

Esîr-i kâkülün oldum çeh-i zekân diyerek

Diyâr-ı gurbete düşdüm vatan vatan diyerek

Vefî-yi ni'mete arz eyle Nevresâ gazelin

Budur efendim elimden benim gelen diyerek

(ND, G-63, s.254, b.1,5)

Nevres-i Kadîm, Gazve-i Bedr mesnevisinde de gurbet ızdırabına yer vermiştir. Akkaya'nın tespitlerine göre bu mesnevi Nevres'in Resmo'ya sürgününden (H. 1162 / M. 1749) önce kaleme alınmıştır (Akkaya 1998: 147; Akkaya 1996: 13). Şair, Gazve-i Bedr'in Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb bölümünde gurbetin kendisinde yarattığı halden şöyle söz eder (Akkaya 1998):

Sahba-yı firâk-ı hûş-fersâ

İtmişdi havâs u aklı yağmâ

Gam itmiş idi beni müşevveş

Kılmışdı dili tenûr-ı ateş

Ser-geşte idim reh-i hevâda

Kalmışdı gönül bir aşnâda

Dâğ olur idim görünce lâle

Kan ağlar idim görüp piyâle

Dilden söz atardı mihre dâğım

Sönmezdi sabâha dek çerâğım

Can-sühte-i firâk idim ben

Dil-haste-i iştiyâk idim ben

(GB, s. 161, b. 106-111)

Almışdı derûnı renc-i kürbet

Olmışdı vatan fakîre gurbet

(GB, s. 162, b. 112-114)

Kısacası ömrü azilden azile, gurbetten gurbete tükenmiş bir şair olan Nevres, şiirlerinde hayatının bu yönünü kimi zaman isyankar bir eda ile, kimi zaman da kaderine boyun eğmiş bir insanın ruh hali içerisinde başarıyla dile getirmiştir. Şairin divanı da bu yönüyle adeta bir gurbet kitabıdır. Nevres'in diğer eserlerinde de hayatından ipuçları ve gurbet yaşamına dair bazı ipuçları bulunduğu açıktır. Diğer eserleri üzerine araştırmalar arttıkça, Nevres-i Kadîm vatan hasreti temasını en güzel işleyen şairlerden biri olarak edebiyat tarihimizde hak ettiği yerini alacaktır.

KAYNAKLAR

- Akün, Ömer Faruk (1988). "Nevres, Abdürrezzâk", **İslam Ansiklopedisi**. C. 9. MEB. Milli Eğitim Basımevi. 228-231.
- Akkaya, Hüseyin (1996). *Nevres-i Kadîm and His Turkish Divan*. Harvard University.
- Akkaya, Hüseyin (1998). "Nevres-i Kadîm'in Gazve-i Bedr Adlı Mesnevisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 2, Sivas. 145-179.
- Akkaya, Hüseyin (2007). "Nevres, Abdürrezzâk". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 55-57.
- Arat, Reşit Rahmeti (1986). *Eski Türk Şiiri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.251-253.
- Elçi, Fatih (2016). "Nevres-i Kadîm'in Münşeât'ında Yer Alan Eleştiri İçerikli İki Takriz" *Journal of Turkish Language and Literature*. Volume:2, Issue: 1, Winter. s. 139-152.
- Elçi, Fatih (2017). Nevres-i Kadîm'in Münşeât'ı -İnceleme - Metin-, Danışman: Süleyman Çaldak. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karaağaç, Günay (1993). "Dil, Kulak, Ağız İle İlgili Kelimelerimiz" EÜ. Edebiyat Fakültesi **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**. İzmir, S.VII, s.105.
- Karadere, Adem (1999). Nevres-i Kadîm'in Farsça Divanı. Danışman: Adnan Karaismailoğlu. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 138s.
- Kortantamer, Tunca (1983). "17.Yüzyıl Şairi Atâyî'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü". *Tarih İncelemeleri Dergisi I*. s.61-105.
- Kortantamer, Tunca (1984). "Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi". *Tarih İncelemeleri Dergisi I*, s.83-116.

Kortantamer, Tunca (1985). "Nedîm'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi IV*. s.20-59.

Orkun, Hüseyin Namık (1987). *Eski Türk Yazıtları I-IV*. Türk Dil Kurumu Yayını. Ankara.

Redhouse, Sir James W. (2011). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Yağcı, Şerife (1993). Nevres-i Kadîm Divanı, Danışman: İlhan Genç, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KISALTMALAR

b: beyit numarası

EDPT: Clouston, S.G. (1972), An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford.

FD: Nevres-i Kadîm'in Farsça Divanı (Karadere 1999)

G: gazel

GB: Gazve-i Bedr (Akkaya 1998)

K: kaside

M: musammat

ND: Nevres-i Kadim Divanı (Akkaya 1996)

s.: sayfa

T: tarih

